

О. Ю. Корж, ДЗ „Луганський державний медичний університет”

**ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ
ДО НАБУТТЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

Корж О. Ю.

Формування ціннісного ставлення майбутніх лікарів до набуття професійно значущих якостей у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін

У статті теоретично обґрунтовано зміст формування ціннісного ставлення майбутніх лікарів до набуття професійно значущих якостей у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. Розкрито сутність понять „цінності”, „ставлення”, „ціннісне ставлення”. Показано, що формування ціннісного ставлення є процесом особистісним, що реалізується на ціннісно-змістовному та емоційно-моральному рівнях.

Ключові слова: цінність, ставлення, ціннісне ставлення, формування ціннісного ставлення майбутніх лікарів; професійно значущі якості.

Корж Е. Ю.

Формирование ценностного отношения будущих врачей к приобретению профессионально важных качеств в процессе изучения социально-гуманитарных дисциплин

В статье теоретически обосновано содержание формирования ценностного отношения будущих врачей к приобретению профессионально значимых качеств в процессе изучения социально-гуманитарных дисциплин. Раскрыта сущность понятий „ценность”, „отношение”, „ценностное отношение”. Показано, что формирование ценностного отношения является процессом личностным, который реализуется на ценностно-содержательном и эмоционально-моральном уровнях.

Ключевые слова: ценность, отношение, ценностное отношение, формирование ценностного отношения будущих врачей, профессионально значимые качества.

У сучасних умовах економічних, політичних та соціально-культурних перетворень, входження до європейського освітнього простору Україна актуалізувала потребу у фахівцях високого рівня, конкурентоспроможних на

національному й міжнародному ринках праці. Вимоги держави до якості медичної освіти, стурбованість станом професійної та особистісної компетентності, духовної зрілості лікарів, здатності виявити високий професіоналізм за будь-яких умов активізували пошуки науковцями шляхів підготовки лікарів з високим рівнем сформованості професійно значущих якостей.

Проблема визначення професійно значущих якостей майбутніх лікарів перебуває в центрі уваги таких науковців, як В. Боднар, Ю. Вороненко, О. Грандо, Л. Дудікова, В. Дуброва, О. Дьомін, І. Єлкіна, М. Жукова, П. Назар, Л. Пиріг та ін. Дослідники приділяють значну увагу професійній підготовці лікарів (Р. Богатирьова, В. Гаврюшов, А. Гройсман, А. Доника, І. Концевич, В. Лісовий, Х. Мазепа, А. Мельник, В. Москаленко, Н. Орехов, Ю. Поляченко, В. Передерій, В. Решетников, В. Сміянов, П. Павлюк, І. Харді), формуванню в них професійної компетентності (А. Мельник), готовності до професійного самовдосконалення (Л. Дудікова) й самовизначення (Т. Фоміна); комунікативної (Л. Цветкова) й мовленнєвої компетентності (М. Мусохранова); культури мовлення (О. Уваркіна, Т. Цісар) й терміновживання (В. Юкало); емпатійності (А. Василькова, О. Юдіна) та ін. Водночас потребує ґрунтовного вивчення проблема формування ціннісного ставлення майбутніх лікарів до набуття професійно значущих якостей у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.

Мета статті: теоретично обґрунтувати розуміння змісту формування ціннісного ставлення майбутніх лікарів до набуття професійно значущих якостей у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.

Відповідно до мети визначено такі завдання: розкрити сутність понять „цінності”, „ставлення”, „ціннісне ставлення”; обґрунтувати власні погляди на формування ціннісного ставлення майбутніх лікарів до набуття професійно значущих якостей у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.

Щодо першого завдання, то визначну роль цінностей як організатора людської діяльності підкреслює багато філософів (В. Василенко,

А. Здравомислов, В. Тугаринов та ін.). Крім того, у більшості психологічних концепцій (М. Каган, С. Рубінштейн та ін.) саме рівень цінностей вважають найвищим у диспозиційно-ієрархічній структурі особистості. На думку О. Гогоберідзе та С. Явоненко, цінності визначають сенс життя людини, зокрема професійного; є аспектом мотивації, стрижнем життєвої стратегії; етичним ідеалом, основним переконанням і метою індивіда.

Ураховуючи, що за останні десятиліття значно зросла роль цінностей у житті суспільства, зокрема в освіті, усе більше науковців (Н. Волкова, Р. Захарченко, А. Здравомислов, Н. Ткачова, В. Ядов, А. Ярошенко та ін.) акцентують увагу на необхідності здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема майбутніх лікарів, на аксіологічних засадах як трансляції значного прошарку культури й вироблення нових цінностей.

Категорію цінностей витлумачено в сучасних словниках як: продукт (предмети чи абстрактні ідеї) активної діяльності людини, спрямованої на трансформацію особистісних смислів-орієнтацій [13, с. 676]; відображення значущості явищ і предметів реальної дійсності з погляду їх відповідності (або невідповідності) потребам суспільства, соціальних груп чи особистості (у широкому розумінні вказаного поняття), а також як моральні та естетичні імперативи (вимоги), розроблені людською культурою, які є продуктами суспільної свідомості (у вузькому розумінні) [8, с. 442].

Досліджуючи феномен „цінностей” як регулятор самоактивності особистості, М. Боришевський зазначає, що система цінностей втілюється, опредметнюється в тих чи тих конкретних феноменах, пов'язаних із відповідними формами життєдіяльності, у яких і здійснюється оволодіння цінностями, їх поступове перетворення з явища „зовнішнього” в явище „для себе”, тобто відбувається переведення цінностей суспільних у цінності суб'єктивно значущі для самого індивіда [3, с. 22]. Отже, цінності як результат суб'єктивної оцінки особистості тісно пов'язані з її емоційно-чуттєвою й мотиваційно-поведінковою сферами, є основою формування індивідуальних

життєвих пріоритетів, виконують функцію регулятора її соціальної взаємодії з іншими людьми.

Щодо категорії „ставлення”, то Б. Ананьєв стверджує, що індивідуальна система суб’єктивно-оцінних, свідомо-вибіркових ставлень людини до дійсності є ядром особистості – через особливості цих ставлень особистість виявляється й формується [1, с. 35]. В. М’ясищев зазначає, що, „досліджуючи людину з позицій її ставлення, ми встановлюємо її змістовні зв’язки з навколишньою суспільною дійсністю” [10, с. 127 – 128], і доходить висновку, що суб’єктивне ставлення – це „концентрат мотиваційних утворень людини та впливів середовища суспільної діяльності” [10, с. 128].

Спираючись на зазначене, констатуємо, що суб’єктивне ставлення є усвідомленим, якщо особистість свідомо ставить перед собою завдання, пов’язане з цим ставленням, і виявляє активність щодо його вирішення.

У межах розробки цієї педагогічної умови для нас важливо було з’ясувати, чи існує зв’язок між знаннями, ставленнями, переконаннями й поведінкою. Відповідь на це питання було знайдено в наукових напрацюваннях Г. Залеського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна.

Так Г. Залеський, зіставляючи знання, ставлення й переконання особистості як елементи світогляду, стверджує, що знання принципово відрізняються за способом утворення й функціонування від ставлення та сформованих на його основі переконань, будучи засобом розпізнавання, виділення об’єктів, виконуючи пізнавальну функцію. „Ставлення особистості як єдність об’єктивного й суб’єктивного забезпечує зв’язок засвоєваних знань з особистою зацікавленістю в процесі їх набуття. Функціонування прийомів оцінки, актів цілепокладання й вибору передбачуваних дій – невід’ємна умова та критерій формування ставлення особистості” [6, с.32-40]. Своєю чергою, ставлення є критерієм під час вибору провідних мотивів. На наявності тісного й однозначного зв’язку між сформованим ставленням особистості й поведінкою наголошено в роботах Г. Залеського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна.

Спираючись на зазначене, доходимо висновку, що ставлення – це соціально зумовлена змістовна структура свідомості особистості. Воно відбиває індивідуально переломлену групову суспільну свідомість і має вибіркового характеру, зумовлений особливостями індивідуального розвитку особистості. Ставлення є усвідомленим й різним за ступенем активності й динамічності, у ньому виявляється досягнута особистістю єдність емоції, оцінки, думки й дії. Це дозволяє розуміти ставлення як внутрішню активну вибірку позицію особистості до будь-якого істотного питання, що визначає її індивідуальний характер діяльності й поведінки протягом життя.

Розглянемо тлумачення категорії „ціннісне ставлення”, звернувшись до наукових праць І. Кобиляцького, В. Лозової, В. М’ясищева, Л. Рувінського, В. Тугарінова та ін.

Так, В. Тугарінов ціннісне ставлення (як різновид ставлення) характеризує як відображення у свідомості особистості позитивної значущості того або того об’єкта [14].

Вагомими для нас є погляди В. М’ясищева [10], який ставить ціннісне ставлення в основу розвитку багатьох якостей особистості, оскільки саме в ціннісному ставленні виявляється здатність людини адекватно відбивати дійсність у її основних рисах, можливість обирати засоби впливу на навколишню дійсність і здатність погоджувати власні дії з узагальненим змістом привласненого досвіду. Отже, будучи ціннісним еталоном життєдіяльності людини, ціннісні ставлення виконують роль внутрішніх механізмів регуляції поведінки, спрямовують і коригують процес цілепокладання, що є для нашого дослідження достатньо вагомим.

Ураховуємо думку В. Лозової, що ціннісне ставлення „регулює вибіркоче ставлення до об’єктів і діяльності (зокрема змісту освіти, навчально-виховної діяльності, процесу формування професійно значущих якостей особистості), визначає відповідність діяльності й об’єктів до потреб особистості, виробляє оцінку ймовірного задоволення потреб, створює імпульс до діяльності, відбивається на її темпі, якості й рівні” [9, с. 156 – 157]. За умови наявності

ціннісного ставлення засобами засвоєння змісту освіти є переживання внаслідок задоволення потреб і мотивів щодо об'єктів, які вивчають, а умовами – „співвіднесення засобів або змісту, методів, умов навчання, потреб, мотивів учнів” [Там само, с. 158].

Отже, на підставі здійсненого аналізу наукової літератури констатуємо, що ціннісне ставлення є компонентом ціннісно-змістовної сфери особистості. Воно позитивно відбиває систему цінностей конкретного об'єкта й визначає цілеспрямовану діяльність особистості щодо пізнання цього об'єкта, установлення неперервних, самодетермінованих, стійких відносин з ним протягом життя. Уважаємо, що, акцентувавши увагу в дослідженні на формуванні ціннісного ставлення майбутніх лікарів до набуття професійно значущих якостей у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, ми можемо сподіватися на позитивний результат.

Далі нам важливо з'ясувати, як відбувається процес формування ціннісного ставлення особистості.

Важливою в межах окресленої проблеми є думка Л. Рувінського й І. Кобиляцького, які зазначили, що формуванню ціннісного ставлення сприяє пізнання цінності та відповідна емоція. Оцінка, містячи пізнавальний і емоційний компонент, сприяє як пізнанню, так і відповідному ціннісному ставленню. Автори відзначають, що „ціннісне ставлення пов'язане як із пізнавально-оцінним аспектом діяльності суб'єкта, так і з його перетворювальною діяльністю й становить їхній стрижень. В основі ціннісного ідейно-морального ставлення – оцінка, тобто усвідомлення духовної цінності” [12, с. 124].

Заслужують на увагу роботи І. Багаєвої та Г. Жирської, у яких автори акцентують, що ціннісні ставлення є мотиваційно-регуляторним чинником формування гуманістичних цінностей, які сприяють адекватному самовизначенню особистості у сфері відносин між людьми в тому випадку, якщо вони спрямовані на усвідомлення людини як найвищої цінності; проявом потреби особистості в процесі діяльності [2; 5].

Отже, формування ціннісного ставлення розглядаємо як процес особистісний, що реалізується на ціннісно-змістовному, емоційно-моральному рівнях, основними завданнями якого є:

– виокремлення з масиву нової інформації (нового знання) особистісного знання (особистісно значиме для здійснення плідної соціально значимої діяльності, що є надзвичайно важливим, оскільки процес нарощування інформації може протікати лише у сфері особистісного знання (майбутні фахівці повинні вміти в будь-який момент знайти й відібрати потрібні знання з усього розмаїття інформації), надання знанням особистісного сенсу. Тобто знання студенти мають усвідомлювати як цінність. На думку Ю. Пасова, „зміст ... має представляти, відображати зв'язки та відношення предметів, явищ об'єктивної дійсності й містити в собі погляд того, хто говорить, його оцінку, ставлення до предметних зв'язків зовнішнього світу, бути емоційно забарвленим через призму особистості студента” [11, с. 185];

– не лише формальне засвоєння запропонованої ззовні оцінки, а й побудова власного оцінного судження шляхом зіставлення „вихідних” знань (досвіду, цінності) з „новими”, з'ясування можливостей їх співіснування. Як зауважує Н. Волкова, зіставлення „новації” з власним досвідом – процес суперечливий і неоднозначний, своєрідна дискусія, діалог (переважно внутрішній), унаслідок якого формується емоційне ставлення до пропонованих знань і первинне їх прийняття або відкидання” [4, с. 152]. За теорією когнітивного дисонансу (Л. Фестінгер), основним прагненням людини, яка сприймає нову інформацію, є узгодженість, несуперечливість її з наявною інформацією (переконаннями). У випадку „незгоди” виникає „когнітивний дисонанс”, який спонукає людину до його подолання. Прагнучи редукувати дисонанс, суб'єкт або змінює, переоцінює „вихідну інформацію”, або змінює себе й власну поведінку;

– не лише засвоєння нових знань а й власна пізнавальна активність студента. Як зазначає Т. Колбіна, ціннісні ставлення, яких людина набуває в процесі діяльності, „мають вирішальне значення у її формуванні як

особистості” [7, с. 49]. Отже, під час засвоєння соціально-гуманітарних знань важливою є заздалегідь спланована діяльність, яка дозволить студентам екстеріоризувати ці знання у вигляді відповідних дій і вчинків, збагатити особистий досвід, зможе забезпечити досягнення тих цілей, заради яких організовано засвоєння (формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів). Ми переконані, що соціально-гуманітарні знання мають стати для студента основою для здійснення майбутньої професійної діяльності, формування професійно значимих якостей, самореалізації;

– не лише сумлінна задана діяльність, а й вироблення студентами власного індивідуального стилю діяльності та способу самовираження через цю діяльність завдяки сформованим професійно значущим якостям. Цьому сприяє використання раціональних прийомів світоглядного орієнтування як процесу співвіднесення цінності із суспільно, професійно й особистісно значущими цілями й ідеалами. До них відносимо прийоми: фактичного аналізу ситуацій і явищ (виявлення сутності й специфіки соціально-гуманітарних знань, їхнього глибинного смислу; відчуття емпатії, інтуїції, ідентифікації, проекції; технологій навчання, міжпредметних зв’язків, способів пізнання); оцінного аналізу ситуацій і явищ (з’ясування значущості соціально-гуманітарних знань, акцентування на їх глибокому розумінні, їхня відповідність поставленим цілям особистісного й професійного розвитку, перспективи подальшого застосування з метою формування професійно значимих якостей); актуалізації особистісних цінностей („внутрішній діалог”, оцінка соціально-гуманітарних знань як об’єктивно й суб’єктивно значущих, рефлексія власної системи цінностей з метою визначення, чи не вступає вона в протиріччя з цінностями, яких набувають); цілепокладання – прийом співвіднесення цілей і засобів їх досягнення. Уведення цих прийомів у процес навчання майбутніх лікарів є запорукою набуття ними глибоких соціально-гуманітарних знань як засобу формування професійно значимих якостей;

– не лише задана діяльність, а й діяльність студента із самостійного, творчого засвоєння соціально-гуманітарних знань – пошук засобів досягнення

поставлених цілей, використання різних джерел інформації, різноманітна комунікативна й рефлексивна діяльність тощо.

Отже, ціннісне ставлення майбутніх лікарів до набуття професійно значущих якостей позитивно відбиває систему цінностей соціально-гуманітарних знань і визначає цілеспрямовану діяльність студентів щодо їх засвоєння, розуміння необхідності самопізнання як фахівця, саморозвитку професійно значущих якостей.

Сформоване в навчально-виховному процесі вишу ціннісне ставлення майбутніх лікарів до набуття професійно значущих якостей, тобто глибока осмислена активна особистісна позиція є однією з умов і одним із засобів становлення ціннісної свідомості майбутнього фахівця.

Література

1. **Ананьев Б. Г.** Избранные психологические труды / Б. Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1980. – 288 с.
2. **Багаева И.Д.** Формирование у будущего учителя ценностного отношения к педагогической теории: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 /И.Д. Багаева. – Л.: ЛГУ, 1986. – 13 с.
3. **Боришевський М.Й.** Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості / М.Й. Боришевський // Цінності освіти і виховання / За ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Либідь, 1997. – С. 21-25.
4. **Волкова Н. П.** Професійно-педагогічна комунікація : теорія, технологія, практика : монографія / Н. П. Волкова – Д. : Вид-во ДНУ, 2005. – 304 с.
5. **Жирська Г.В.** Формування гуманістичних цінностей в старшокласників у позаурочній роботі / Г.В. Жирська // Педагогіка і психологія. – 1996. – №4. – С. 147-152.
6. **Залесский Г. Е.** Психология мировоззрения и убеждений личности / Г. Е. Залесский. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 144 с.

7. **Колбіна Т. В.** Формування міжкультурної комунікації майбутніх економістів : теорет.-методол. аспект : монографія / Т. В. Колбіна. – Х. : ВД „ІНЖЕК”, 2008. – 392 с.

8. **Корзуни В. А.** Закономерности динамики профессионально важных качеств военных врачей в процессе профессионализации : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.04, 19.00.03 / Корзуни Владимир Александрович. – СПб., 2001. – 555 с.

9. **Лозова В. І.** Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. для студ. пед. навч. закладів / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Х. : ОВС, 1997. – 338 с.

10. **Мясищев В. Н.** Личность и отношения человека. Психология отношений / В. Н. Мясищев. – М. : Изд-во Ин-та практ. психологии ; Воронеж: НПО „Модэк”, 1995. – 356 с.

11. **Пассов Е. И.** Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пассов. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.

12. **Рувинский Л. И.** Основы педагогики : учеб. пособие для слушателей ИПК /Л. И. Рувинский, И. И. Кобыляцкий. – М. : Просвещение, 1985. – 223 с.

13. **Современный** словарь по психологии / авт.-сост. В. В. Юрчук. – Минск : Элайда, 2000. – 704 с.

14. **Тугаринов В. П.** Теория ценности в марксизме / В. П. Тугаринов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1968. – 122 с.

Korzh O. Yu.

Creating of valued attitude in future doctors acquiring of professionally significant qualities during social-humanitarian subjects study.

The article theoretically gives proof of valued attitude professionally significant qualities forming in future doctors during social-humanitarian subjects study. Essence of concept "value", "attitude", "valued attitude" is revealed. It is shown that creating of the valued attitude is a personal process, that implements on value-substantial, emotionally-moral levels.

Key words: value, attitude, valued attitude, creating of valued attitude in future doctors, professionally significant qualities.

Відомості про автора

Корж Олена Юріївна – викладач кафедри іноземних мов з латинською мовою та медичною термінологією ДЗ «Луганський державний медичний університет».

Стаття надійшла до редакції 17.09.2012 р.

Прийнята до друку 28.09.2012 р.